

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

6
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'iroatboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'iroatboy Avezimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari	6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xo'jaliklarining strategik boshqaruvi	11
Karimova Nilufar , tayanch doktorant	
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan	16
Peng Xinge , PhD Researcher	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari	21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich , i.f.n., professor, Najmiddinov Yakhyo Fazliddin o'g'li , kafedra assistenti	
Suv ta'minot korxonalarida biznes jarayonlari bo'yicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari	28
Saidakbarov Xusniddin Abdusalomovich , PhD, katta o'qituvchi	
O'zbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini to'ldirishning o'ziga xos xususiyatlari	31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi , tadqiqotchi	
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective	40
Kuzikulova Dilfuza	
Qualitative functional development in industrial production	49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna , TSUE, DSc, assistant professor	
Temir yo'l transportini mahalliyashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati	54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes	61
Eshbayev Oybek , Department of English Language	
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy	68
Rozikov Ravshan , Department of English Language	
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy	76
Kurbanova Nigina , Department of English Language	
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road	85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich , professor	
Shao Junling , PhD student, researcher	
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration	90
Zhao shenghan	
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati	96
Abduraximova Dilora Karimovna , PhD	
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yo'nalishlari	101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna , PhD	
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish	107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich , kafedra assistenti	
Innovatsion faoliyatning asosi – intellektual salohiyat	112
Kaxorova Anora Nusratovna , kafedra assistenti	
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari	118
Qahramon Usmanovich Umidullayev , yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Temir yo'l transportida mahalliyashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari	124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich , mustaqil tadqiqotchisi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish	129
Tulayev Mirzakul Salamovich , dotsent	
O'zbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llari	133
Sh. B. Babayev , dotsent; M. R. Qulmetov , dotsent	
Sug'urta kompaniyalari to'lov qobiliyatini kengaytirish yo'nalishlari	138
G'aniyev Shahriddin Vohidovich , professor, i. f. d. (DsC), Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. f. d. (PhD)	

Повышении роли цифровой трансформации банков в современном этапе развития экономики	144
Жиянова Наргиза Эсанбоена , к.э.н., проф., Азимжонова Малика Шавкат қизи , специалист первой категории	
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi	150
Yaxyayeva Inobat Karimovna , dotsent, PhD	
Liquidity and recent changes of government securities market in the United States, the United Kingdom and Japan.....	154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli	
“История экономических учений” как основная дисциплина в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов	160
Хакимов Назар Хакимович , доктор философских наук, профессор	
The importance of strategic management and strategic leadership	166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li	
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition: A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development.....	170
Xasanova Zarina , Department of English Language	
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili.....	178
M. O. Hamroqulov , katta o'qituvchi	
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya.....	185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs (On the example of Samarkand region)	188
Saidov Nurali Rakhimovich	
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region.....	193
S. M. Rakhimova	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров	197
Джурабаев Отабек Джурабаевич , доцент	
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari	204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li , talaba	
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni	207
Baratova Dinora Alisherovna , katta o'qituvchisi	
Edge Computing texnologiyalari	213
Qulmatova S. , PhD, katta o'qituvchi; Karimov Botir , katta o'qituvchi	
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati	218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich , PhD, dotsent	
Xususiylashtirishning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlarini.....	223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi , katta o'qituvchi	
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari	228
Saydullayeva Fotima Jozilovna , assistant	
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati.....	235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich	
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba	241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich , siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе	247
Оспан Айзада Бейсенқызы , докторант 2 курса	
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili.....	251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari.....	259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov , mustaqil tadqiqotchi	
Significance and prospects of using economic-mathematical models in analysis of our country's economic growth	267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li	
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri.....	274
Madraimov Xabibulla Madaminovich , assistant o'qituvchi	

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari	282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich , i.f.n., dotsent	
Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash	288
Ergashova Nargiza Boboxonovna , talaba	
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari	296
Hakimjon Hakimov , tadqiqotchi	
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari	301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , dotsent	
O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim xizmatlari bozorining ahamiyati	306
Babadjanova Malika Ruzimovna , assistent o'qituvchi	
O'zbekiston sug'urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtaning roli	312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich	
Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim	317
Bekdavlat Aliyev , professor, falsafa fanlari doktori	
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari	321
O. T. Nurmatov , PhD	
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari	327
Abdullayev Suyun Artiqovich , O'zbekiston jahon tillari universiteti prorektori	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	335
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari	346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna , katta o'qituvchi	
Yangi O'zbekistonda yog'-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish	352
D. A. Azlarova , PhD	
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs	360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna , PhD, Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli , student	
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari	364
Zuhra Abdikarimova , tayanch doktorant	
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish	370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich , kafedra assistenti	
Iste'molchilarning qandolat mahsulotlariga bo'lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo'llari	376
To'ychiyeva Vasila Faxriddin qizi , assistent	
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari	381
B. K. Tuxliyev , professor	
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash omili sifatida	386
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi , PhD	
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida)	391
Aminboy Sa'dullayev , i.f.n, dotsent, Dilshod Vaisov , magistr, Farhod Egamberganov , magistr	
Xizmatlar ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish	397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich , tadqiqotchi	
Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari	403
Muxitdinova Kamola Alisherovna , PhD	
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction	407
Gafurov Olimjon , teacher, Kholmuminov Humoyun , teacher, Abrueva Sevinch , student,	
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики	411
Ф. Т. Абдувахидов , доцент, А. Ю. Нурмухаммедов , доцент	
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta'siri	417
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , dotsent	
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan	420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli	

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI BO'YICHA MOLIYAVIY HISOBOT: TAYYORLASH VA AVTOMATLASHTIRISH

Tulayev Mirzakul Salamovich

TDIU, Moliya va buxgalteriya hisobi kafedra dotsenti

Annotatsiya: maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotni tayyorlash va uni avtomatlashtirish bo'yicha nazariy tadqiqot yoritilgan. Korxonalar tomonidan tayyorlangan hisobotlarning kamchiliklarini asosiy sabablari keltirilgan va tahliliy yechimlar berilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobot, moliyaviy hisobotning hajmi va uning taqdim etilishi, moliyaviy hisobotlarning uzviy bog'liqligi, moliyaviy hisobotni avtomatlashtirish.

Аннотация: в статье описано теоретическое исследование подготовки финансовой отчетности и ее автоматизации на основе международных стандартов финансовой отчетности в хозяйствующих субъектах. Приведены основные причины недостатков отчетов, подготовленных предприятиями, и приведены аналитические решения.

Ключевые слова: финансовая отчетность, объем финансовой отчетности и ее представление, интеграция финансовой отчетности, автоматизация финансовой отчетности.

Abstract: the article describes a theoretical study on preparation of financial statements and its automation based on international standards of financial statements in economic entities. The main reasons for the shortcomings of reports prepared by enterprises are given and analytical solutions are given.

Key words: financial reporting, the scope of financial reporting and its presentation, integration of financial reporting, automation of financial reporting.

KIRISH

Har yili ko'pgina o'zbek tashkilotlari moliyaviy hisobotlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida tayyorlash va taqdim qilishga ehtiyojlari paydo bo'lmoqda. Uning asosida tegishli iqtisodiy qarorlar qabul qilish mumkin. MHXSga muvofiq hisobot tuzish zarurati nima bo'lishidan qat'i nazar, tashkilot rahbariyati ushbu muammoni hal qilishning eng yaxshi usulini tanlashi kerak.

Hozirga qadar aksariyat o'zbek tashkilotlari moliyaviy hisobotlarini MHXSga muvofiq o'zbek moliyaviy hisobotlari ko'rsatkichlarini transformatsiya qilish orqali tayyorlaydilar. Ushbu usulni tanlash bir lahzalik ehtiyojlarni qondirish bilan izohlanishi mumkin: dolzarb muammoni tez hal qilish zarurligi, mavjud bo'lgan o'zbek hisobotini tuzatishga harakat qilish tabiiy bo'lsa ham tuzatilgan ko'rsatkichlar xalqaro standartlar talabiga javob beraladigan qilib tayyorlash. Ushbu muammoni hal qilish uchun ular MHXSni biladigan mutaxassislar yoki o'zbek hisobotlarini xalqaro standartlariga transformatsiya qilish bilan shug'ullanadigan konsalting kompaniyalarni yollaydilar. Bunday xizmatlar odatda arzon emas.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida miqdor va sifat, sabab va natija, statistik va iqtisodiy tahlil, ma'lumotlarni guruhlash, mantiqiy tahlil, qiyosiy tahlil, ijtimoiy so'rovnoma kabi usullardan foydalanilgan.

MUNOZARA

Milliy moliyaviy hisobotlarni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga transformatsiya qilish asosida hisobotlarni tayyorlash o'zbek korxonalar o'rtasida keng tarqaldi, shubhasizki bu usulda hisobotlarni tayyorlash "avariya" holatidagi usul bo'lmay, balki asosiy yoki yagona usul bo'lib qoldi. Hisobotlarni bunday holda tayyorlashning beshta asosiy sabablari mavjud:

- **tarixiy.** Korxonalarning moliyaviy hisobotlarini transformatsiya qilish tashkilotlar tomonidan birinchi marta MHXSga o'tishi uchun vazifalarni operativ hal qilishda eng maqbul usul bo'lib hisoblandi;
- **proteksion.** Ushbu usul O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan preferentsiyaga (afzallik) ega bo'ldi, 2004-yildan boshlab o'zbek banklari hisobotlarini MHXS asosida tayyorlaydilar – o'zbek hisobotlarini transformatsiya qilish usuli orqali;
- **soliq.** Shu kungacha soliqqa tortiladigan summalarni aniqlashda milliy standartlar asosida tayyorlangan hisobot ma'lumotlaridan foydalaniladi. Sodir bo'lgan xo'jalik operatsiyalar buxgalteriya hisobida faqat soliq oqibatlari nuqtayi nazarda talqin qilinadi;
- **kadr.** O'zbekiston Respublikasida milliy standartlari va MHXS asosida hisobotlarni tayyorlaydigan mutaxassislarni mentaliteti, qadriyati, bilimi, yondashuvlari va turli xil tillarda so'zlashadigan ikki toifadagi mutaxassis deb qaraladi. Bu holatni g'arb dasturlari asosida MHXSlar bo'yicha o'qitishda yaqqol ko'rish mumkin. O'zbek hisobi haqida umuman tushunchaga ega bo'lmagan shaxslar bu dasturlarni tayyorlagan, shuning uchun o'qitish asosan tinglovchilarga o'zbek hisobini unitish va "yangi oq varoq"dan boshlash uqtiliradi. O'zbek hisobi va MHXSlarini bir vaqtning o'zida professional darajada bilandigan mutaxassislar sanoqli;
- **aqliy (mental).** O'zbek tashkilotlar rahbariyatining o'zbek buxgalteriya hisobi to'g'risidagi noto'g'ri tushunchasi, me'yoriy hujjatlarining majburiy ko'rsatmalarida belgilangan, elastik bo'lmagan qoidalarining o'ziga xos "suyak to'plami" sifatida paydo bo'lgan deb tushinishi natijasidir.

Ushbu sabablarning hech biri transformatsiya usuli samaraliroq ekanligini ko'rsatmaydi: uning keng tarqalgani – bu usul yaxshi degani emas. Aksincha, agar siz hisobotlarni tuzishning ushbu usuli haqida biroz o'ylab ko'rsangiz, bu kulgili va oddiy aqldan mahrum bo'lib ko'rinadi.

Avvalom bor, tashkilot buxgalteriya hisobini yuritadi va uning asosida moliyaviy hisobotlarni tuzadi. Ammo bu hisobotlar biznes haqida ishonchli tasavvur bermaydi, haqiqiy moliyaviy holat va natijalarni ko'rsatmaydi, uning asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish xavfli. Hisobotdagi ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun uni qayta tiklash kerak. Aynan shu o'zgartirishlar "transformatsiya" deb nomlanadi, garchi "tuzatish" atamasining ma'nosi ancha aniqroq bo'lsa.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turli mamlakatlarning buxgalteriya hisobi va hisobotining milliy standartlari mamlakatning rivojlanish darajasi va buxgalteriya hisobini tashkil etishning muayyan tamoyillarini shakllantirgan o'ziga xos an'alariga qarab sezilarli darajada farq qiladi.

Ushbu qoida O'zbekistonga ham tegishli. O'zbekistondagi buxgalteriya hisobi va hisobotining milliy standartlari ma'lum xususiyatlarga va prinsiplarga ega bo'lib, ular ko'p jihatdan xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan farq qiladi.

Avvalo, milliy standartlar va MHXS standartlari o'rtasidagi farq moliyaviy hisobotning oxirgi iste'molchilarida ifodalanadi. O'zbekiston uchun fiskal hisobot qoidalari moliyaviy hisobotdan ko'ra ko'proqdir, ya'ni buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotning asosiy foydalanuvchilari mamlakat statistika va soliq muassasalari hisoblanadi. Holbuki, MHXSga muvofiq hisobot berish eng maqbul, optimal iqtisodiy qarorni qabul qilish uchun investorlar va menejerlarni tijorat korxonaning haqiqiy holati to'g'risida xabardor qilishga qaratilgan.

Milliy standartlar va MHXS standartlari o'rtasidagi navbatdagi muhim farq moliyaviy hisobotning asosiy elementlarini korxona balansida asoslash va aks ettirishlashida yotadi. Demak, O'zbekistonda amalda bo'lgan "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonunda [1, 7-moddal], "aktivlar", "kapital" va "majburiyatlar" kabi hisobot elementlarining aniq tavsifi mavjud emas. Qonunda ushbu kategoriyalarning buxgalteriya obyekti sifatida mavjudligi to'g'risidagi fakt keltiradi, moliyaviy hisobotning mutlaqo barcha kategoriyalariga aniq ta'rif beradigan moliyaviy hisobotning xalqaro standartlaridan farqli o'laroq ko'rsatilgan.

Shuningdek, Milliy standartlarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladigan sezilarli farqlar muvofiqlik prinsipi hamda xalqaro standartlarda belgilangan mazmunning shakldan ustunligi prinsipidan kelib chiqadi. Ushbu tamoyillarga asoslanib, har qanday iqtisodiy operatsiya uni tuzish paytida korxonaning balansida, shuningdek uning mohiyatini eng aniq aks ettiradigan shaklda aks ettirilishi kerak. Biroq, buxgalteriya hisobi va hisobotning milliy standartlari sodir bo'lgan operatsiyaning mohiyatini mumkin bo'lgan buzilishiga qaramay, bitimning huquqiy shaklini aks ettiradi.

Milliy standartlar va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarida qo'llaniladigan prinsiplar o'rtasidagi farqlarning aksariyati, asosan, taomillardagi sezilarli farq tufayli emas, balki Milliy standartlarning barcha qoidalari amalda qo'llanilmasligi sababli yuzaga keladi. Masalan, amortizatsiya xarajatlari aks ettirilgan taqdirda,

buxgalteriya hisobining Milliy standartlari hisob-kitoblarda amortizatsiyani hisoblash va aks ettirishning to'rt usulidan birini qo'llashni belgilaydi, ularning 3 tasi mohiyatan 16-MHXSda ham qo'llaniladi [2, 40-kichik bandi]. Biroq, amaldagi buxgalterlar O'zbekiston Soliq kodeksining ko'rsatmalariga asosanib, hisob-kitoblar va hisobotlar uchun birinchi usulni, ya'ni amortizatsiyani hisoblashning to'g'ri chiziqli usuli deb atashadi, bu esa 16-standartning ko'rsatmalariga to'g'ri kelmaydi.

Yuqorida aytib o'tilganlardan kelib chiqqan holda, mahalliy kompaniyalar uchun "O'zbekiston" hududida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy etish muammolari nafaqat MHXS qo'mitasining tavsiyalarini hisobga olgan holda, balki qonunchilik bazasini qo'llash va talqin qilish jarayonini nazorat qilish sohasida ham qonunchilikni nafaqat keng qamrovli optimallashtirishga bog'liq. Amaliyot ko'rsatib turibdiki, O'zbek milliy buxgalteriya hisobi standartlari o'rtasidagi asosiy farqlar nafaqat tugallanmagan va o'ziga xos qonunchilik bazasida, balki amaldagi me'yoriy hujjatlarni qo'llashning odatiy an'analari va hatto buxgalteriya hisobining yanada samarali moliyaviy komponenti o'rniga fiskal va statistik hisobot g'oyalarida ham ifodalanadi.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini keng joriy etish jarayonlarining jadallashishi hamda ushbu standartlarni O'zbekiston Respublikasining yirik kompaniyalari uchun qonunchilikda joriy etilishi munosabati bilan xalqaro moliyaviy standartlarni hisobga olgan holda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonlarini avtomatlashtirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Ushbu jarayonlarni avtomatlashtirish, avvalambor, "inson omili" bilan bog'liq bo'lgan oraliq hisob-kitoblarning barcha bosqichlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarning oldini olishga yordam berish uchun ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, ko'pincha moliyaviy hisobotni MHXSga muvofiq tuzish, avvalambor, yirik kompaniyalar va xoldinglar uchun zarurdir. Shunday qilib, yirik korxonaning moliyaviy hisobotlarini tayyorlash bilan bog'liq kutilayotgan katta hajmdagi ishlar ushbu jarayonni tezlashtirish va korxonalar hisobotlarini tayyorlash bilan shug'ullanadigan ko'plab mutaxassislarning mehnat xarajatlarini kamaytirish maqsadida avtomatlashtirishni belgilaydi.

XULOSA

Yuqorida aytib o'tilganlarga asosanib, hisobotlarni tayyorlashda xalqaro tajribani O'zbekiston korxonalarining milliy xususiyatlaridan foydalangan holda o'zbek buxgalteriya hisobi standartlarini muvofiqlashtiradigan asosiy dasturiy ta'minotni ishlab chiqish zarur.

Agar biz ushbu hisobotlarning oxirgi foydalanuvchisini aniqlashda ifoda etilgan moliyaviy hisobotlarni tayyorlash bo'yicha milliy va xalqaro standartlarning turli xil yondashuvi va maqsadlariga oid azaliy muammolardan, shuningdek uni tuzish tamoyillaridan mavhumlashtiradigan bo'lsak, korxonaning moliyaviy faoliyatini namoyish qilish uchun dasturiy ta'minotni shakllantirish bo'yicha har qanday loyihaning bosqichlarini [3, 78-bet].

1. Muammoning aniq bayonoti va malakali mutaxassislar tomonidan texnik ko'rsatkichlarni ishlab chiqish.

Ushbu bosqich kelajakdagi loyihaning vazifalarini belgilashga jalb qilingan mutaxassislar, masalan, metodistlar, moliyaviy hisobot bo'yicha mutaxassislar va dasturchilarning kasbiy tayyorgarligi darajasi to'g'risida xabardorlikni o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichda kompaniya rahbariyati loyihani amalga oshirish uchun qo'shimcha mutaxassislarni jalb qilish yoki o'z xodimlarini tayyorlash maqsadga muvofiqligi to'g'risida qaror qabul qilishi kerak. O'zining shaxsiy xazinalaridan foydalanish kompaniyaga moliyaviy resurslarni sezilarli darajada tejashga imkon beradi, ammo bu ish jarayonida qoniqarsiz natijaga olib kelishi mumkin, chunki moliyaviy hisobot jarayonlarini xalqaro standartlarga muvofiq avtomatlashtirish nafaqat ushbu standartlarni puxta bilishni va xalqaro standartlar bilan ishlashda muhim tajribani talab qiladi avtomatlashtirish dasturining oxirgi foydalanuvchilari bo'lgan moliyaviy mutaxassislarning barcha xohishistaklarini inobatga olgan holda dasturchilarga aniq bir vazifani qo'yishga qodir bo'lgan metodika bo'yicha mutaxassislarning korxonada mavjudligi nazarda tutiladi.

Bunday keng va professional kadrlar bazasi har qanday korxona uchun mavjud emasligi sababli, shuningdek, kompaniyaning MHXSga o'tishi va moliyaviy hisobotni avtomatlashtirishni amalga oshirishda G'arb tajribasini hisobga olgan holda, avtomatlashtirish muammosini hal qilishning tavsiya etilgan usuli moliyaviy dasturiy ta'minotni tayyorlashda muhim tajribaga ega bo'lgan uchinchi tomon mutaxassislarni jalb qilishdir.

2. Keyingi bosqich – avtomatlashtirish loyihasining ijrochilarini izlash.

Ijro etuvchi mutaxassislar guruhiga buyurtmachi tomonidan belgilangan parametrlarga asoslangan holda loyiha maqsadlarini shakllantirishni o'z ichiga olgan metodistlar kiritilishi kerak. Oddiy qilib aytganda, metodistlar mahsulotning xaridor mijozining yakuniy maqsadlarini tushunishlari va dasturchilarga ular yaratgan dasturdan qanday vazifalar kutilayotganligini tushuntirishlari kerak. O'zining funksiyalarini eng samarali bajarishi uchun ushbu mutaxassis MHXSga muvofiq hisobotlarni tuzish qobiliyatiga ega bo'lishi va qo'shimcha ravishda ma'lum bir kompaniyaning moliyaviy buxgalteriya hisobi xususiyatlari to'g'risida tasavvurga ega bo'lishi kerak. Bunday mutaxassisni kompaniya tarkibiga jalb qilish tavsiya etiladi, chunki aynan shu korxona ishchisi, boshqa hech kim kabi, dasturiy ta'minot ishlab chiquvchisiga kompaniya tayyor mahsulotda kutgan yakuniy maqsadlarini tushuntirib bera olmaydi.

Moliyaviy hisobotni avtomatlashtirish bo'yicha guruhni shakllantirishning eng muhim mutaxassisi – texnik ko'rsatkichlarni shakllantirish bo'yicha mutaxassis. Ushbu mutaxassis metodist tomonidan ilgari surilgan talablarni hisobga olgan holda dasturchilar uchun texnik topshiriqlarni ishlab chiqadi. Shunday qilib, ushbu loyihaning ishtirokchisi topshiriqning moliyaviy qismini aniq anglashi va amalga oshiriladigan taomillar yordamida dasturchilarga yetkazishi uchun nafaqat MHXSda suvdagi baliq singari “suzishi” kerak, balki dasturlash bo'yicha asosiy bilimlarga ham ega bo'lishi kerak.

Moliyaviy hisobot jarayonini avtomatlashtirish bo'yicha loyihani yakunlash natijasida kompaniya ikki turdagi dasturiy ta'minot egasiga aylanishi mumkin:

- yetakchi mutaxassislar tomonidan tan olingan odatdagi xalqaro hisobotlarni avtomatlashtirish tizimi. Bunday avtomatlashtirilgan tizim korxona o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan, balki xalqaro standartlarning barcha asosiy qoidalari va me'yorlariga, shuningdek tan olingan huquqiy normalarga rioya qilgan holda, MHXS standartlariga muvofiq asosiy hisobotlarni ishlab chiqarishga imkon beradi. Bunday tizim, xususan, xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy hisobotlarni faqat qonuniy muvofiqlik uchun hurmat sifatida tayyorlaydigan o'rta va kichik kompaniyalar uchun javob beradi, ammo xalqaro kapital bozorlariga investorlarni jalb qilishning umumiy qabul qilingan maqsadlariga mos kelmaydi.
- bazaviy dasturiy ta'minot tizimi, modullar va sozlamalarni yakunlash va amalga oshirish imkoniyati bilan, ma'lum bir korxona faoliyatini shaxsiylashtirishni hisobga olgan holda, korxonaga xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy hisobotni yanada aniqroq va to'liq shakllantirishga imkon beradi, bu MHXSda ma'lumotni oshkor qilishning asosiy tamoyillariga muvofiq amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi o'zbekiston Respublikasining qonuni, 2016-yil 13-aprel
2. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari 16-sonli Asosiy vositalar. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining sayti. 2022-yil/
3. M.S.Tulayev, B.P.Qlichev, (2022). Moliyaviy hisob. (Darslik). ISBN 978-9943-8915-9-3, UO'K: 657(075.8)
4. Tulayev, M. (2022). Moliyaviy investitsiyalar hisobi amaliyotini takomillashtirish. Arxiv nauchnyx issledovaniy, 2(1). izvlecheno ot <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1181>
5. Тулаев, М. (2021). Разработка методики определения уровня существенности в аудите. Экономика и инновационные технологии, (5), 52–60. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/12137
6. Тулаев, М. С., & Кличев, Б. П. (2022). Вопросы совершенствование учета корпоративных облигации: обязательство или капитал. In Учет, анализ и аудит: их возможности и направления эволюции (pp. 146-154).
7. Qlichev Baxtiyor Pardayevich (2023). Xo'jalik yurituvchi subyektlarda operatsion faoliyatida ishlab chiqarish hajmini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili. Scientific Journal of "International Finance & Accounting" Issue 2, April 2023. ISSN: 2181-1016, <http://interfinance.tfi.uz/?p=2696>
8. Qlichev B.P. (2022). Iste'molchi manfaatlari asosida mahsulotga baho shakllantirish masalalari tahlili. "Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar", ISSN: 2181-0567, 4 (20)-son, 170-175, UO'K: 338.4 (575.1) <https://ifmr.uz/journals/18>.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.